כתיב סרה וכתיב [1] חרס אמר ר' אלעזר בתחלה פירותיה כחרס ולבסוף פירותיה מסריחין ואיכא דאמרי בתחלה מסריחין ולבסוף כחרס כלב דכתיב [2] ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה ויורש משם את שלשה בני הענק (א) חברון עיר מקלט הואי אמר אביי פרוורהא דכתיב [3] ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב בן יפונה באחוזתו:

מתני' אחד הבן ואחד הבת בנחלה אלא שהבן נוטל פי שנים בנכסי האב ואינו נוטל פי שנים בנכסי האם והבנות נזונות מנכסי האב ואינן נזונות מנכסי האם: **גמ'** מאי אחד הבן ואחד הבת לנחלה אילימא דירתי כי הדדי הא תנן בן קודם לבת כל יוצאי יריכו של בן קודמין לבת (סימן נפשם) אמר רב נחמן בר יצחק הכי קאמר אחד הבן ואחד הבת נוטלין בראוי כבמוחזק הא נמי תנינא בנות צלפחד נטלו שלשה חלקים בנחלה חלק אביהן שהיה מיוצאי מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר ועוד מאי אלא אלא אמר רב פפא הכי קאמר אחד הבן ואחד הבת נוטלין חלק בבכורה הא נמי תנינא ושהיה בכור נוטל שני חלקים ועוד מאי אלא אלא אמר רב אשי הכי קאמר אחד בן בין הבנים ואחד בת בין הבנות אם אמר יירש כל נכסי דבריו קיימין כמאן כר' יוחנן בן ברוקא הא קתני לה לקמן ר' יוחנן בן ברוקא אומר אם אמר על מי שראוי ליורשו דבריו קיימין על מי שאינו ראוי ליורשו אין דבריו קיימין וכי תימא קא סתם לן כרבי יוחנן בן ברוקא סתם ואחר כך מחלוקת היא וסתם ואחר כך מחלוקת אין הלכה כסתם ועוד מאי אלא אלא אמר מר בר רב אשי הכי קאמר אחד הבן ואחד הבת שוין בנכסי האם ובנכסי האב אלא שהבן נוטל פי שנים בנכסי האב ואינו נוטל פי שנים בנכסי האם ת"ר [4] לתת לו פי שנים פי שנים כאחד אתה אומר פי שנים כאחד או אינו אלא פי שנים בבכל הנכסים ודין הוא

חלקו

כתיב סרה. ביהושע [יט]: **וכתיב חרס.** בשופטים: **בתחלה.** קודם שבאת ליד יהושע פירותיה דומין לחרס יבשין ורעים כחרס היבש בלי שומן: **ולבסוף.** כשבאת לידו פירותיה מסריחין מרוב שמנן כשמשמרין אותן יותר מדאי ומעליותא היא משום שומן וזכותו של יהושע גרס: **ואיכא דאמרי בתחלה פירותיה מסריחין.** מרוב שמנן ולא היו משתמרין וגריעותא היא ולבסוף פירותיה דומין לחרס כלומר שלא היו שמינין יותר מדאי אלא במדה שיכולין להכניס לאוצר ומתקיימין טובא ומעליותא היא: **כאשר דבר משה.** והיכן דבר דכתיב(ו) ולו אתן את הארץ אשר דרך בה ולבניו וזו היא חברון שדרך בה כדדרשינן באגדה(ח) ויבא עד חברון(ט) מלמד שנשתטח כלב על מערת קברי צדיקים שבחברון והתפלל שם לפני המקום שיצילהו מעצת מרגלים שלא יכשל (א) בהן עמהן: **עיר מקלט הואי.** כדכתיב ביהושע [כא] ולבני אהרן הכהנים נתנו את עיר מקלט הרוצח את חברון ואת מגרשיה: **פרוורהא.** כפרים ושדות שסביב להעיר חוצה למגרש: **מתני' אחד הבן ואחד הבת כו'.** כולה מפרש בגמרא: **אלא שהבן כו'.** בגמ' מפרש מאי אלא: **ואינו נוטל פי שנים בנכסי האם.** כדדרשינן לעיל (דף קיא:) לו משפט הבכורה(י) משפט הבכורה לאיש אבל לא לאשה: **והבנות נזונות כו'.** בנכסים מועטים ולא הבנים כדתנן לקמן בתחלת מי שמת (דף קלט:) מי שמת והניח בנים ובנות בזמן שהנכסים מרובין הבנים יירשו והבנות יזונו נכסים מועטין הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים: **ואינן נזונות מנכסי האם.** לא במרובין ולא במועטין במקום בנים שהבנים יורשין את הכל. אבל גבי נכסי אב נזונות בתנאי כתובה שכך כתב לאשתו בנן נוקבן דיהוון ליכי מינאי יהון מתזנן מנכסאי עד דתלקחן לגוברין [כתובות נב:]: **גמ' דירתון כי הדדי.** בת במקום בן תירש עם הבן: **והתנן.** דלא ירתון כי הדדי: **בן קודם לבת כו'.** והכא לא גרסי' ועוד מאי אלא דהא טובא קא פריך ליה ולא שייך למימר ועוד אלא היכא דפירכא בתרייתא עדיפא מקמייתא: **א"ר נחמן בר יצחק הכי קאמר אחד הבן ואחד הבת.** במקום שאין בן שוין בנחלה ליטול מה שהיה ראוי לאביהן כאילו היה מוחזק לו דבן בנו או בת בתו של אדם יורשין אותו שעומדין בני בנים במקום בנים לירש את הזקן כדנפקא לן [קטו.] מובן אין לו [במדבר כז] עיין עליו ואם אין לו בת עיין עליה אלמא הבן או הבת יורשין את מה שהיה ראוי אביהן לירש אילו היה קיים: **הא נמי תנינא.** דבנות צלפחד נטלו חלק הראוי לצלפחד אביהן בנכסי חפר ואע"ג דהוה ליה ראוי גבי צלפחד דאפי' אביהן אם מת בחיי חפר קאמרי' דנטלו בנותיו חלק הראוי לו אילו היה קיים דהא לא מפליג תנא דמתני' מידי אלמא בת יורשת את הראוי לאביה במקום שאין בן. והוא הדין דהוה מצי למימר הא נמי תנינא (לעיל דף קטו.) וכל יוצאי ירכו של בן קודמין לבת דמהתם שמעינן דאפי' בת הבן יורשת בנכסי זקן דהיינו ראוי לאביה שהרי מת אביה בחיי זקינה ואפ"ה יורשת זקינה במקום אביה אלא מעובדא דבנות צלפחד ניחא ליה לאקשויי דמעשה רב: **ועוד.** אפי' תאמר דמשום סיפא קתני רישא שרוצה לתת חילוק ביניהן בסיפא מאי אלא היאך מוסב על הראשון הא לא קתני ברישא דנכסי האב ונכסי האם שוין דליתני בסיפא אלא שבדבר זה יש חילוק בין נכסי האב לנכסי האם שהבן כו' וכיון דרישא קאמר דבן ובת שוין לא היה לו לשנות בסיפא חילוק דאב ואם אלא חילוק בין בן לבת והכי ה"ל למיתני אלא שהבן נוטל פי שנים אבל לא הבת והבת ניזונת מן הנכסים אבל לא הבן: ה"ג **ועוד מאי אלא אלא אמר רב פפא כו'.** וכן בכולהו גרסי' תרי זימני אלא: **אלא אמר רב פפא כו'.** לרב פפא נמי קשיא ליה אלא כדלקמן ואיהו לא בא לתרץ האי אלא אבל קושיא קמייתא הא נמי תנינא אתא לתרוצי ולאוקמה בענין אחר דלא תקשי מההיא מתני' דלעיל. ומההיא מתני' דלקמן דמקשינן לרב פפא מינה אכתי לא הוה מסיק אדעתיה. וכן כולם: **אחד הבן ואחד הבת.** במקום שאין בן נוטלין חלק בכורת אביהן אע"פ שמת בחיי זקינם דכי היכי דירתי חלק פשיטותו הכי נמי ירתי חלק בכורתו וכדפרישית בפירקין דלעיל (דף קטז: ד"ה ושהיה) גבי מתני' דבנות צלפחד והבאתי ראיה מברייתא דבכורות ומגמרת ירושלמי: **הא נמי תנינא.** שהיה צלפחד בכור ואע"פ שמת בחיי חפר נטלו בנותיו חלק בכורתו עם חלק פשיטותו וכשמת חפר ואח"כ צלפחד לא היה צריך להשמיענו אחד הבן ואחד הבת נוטלין חלק בכורה דכיון דמת הזקן תחלה מיד ירש הבכור חלק בכורתו דאין כאן ראוי כלל וכשמת הבכור אחרי כן פשיטא דירשוהו בניו הן חלק פשיטותו הן חלק בכורתו: **ועוד מאי אלא.** מי דבר עדיין למעלה בנכסי האם דקאתא לאיפלוגי בסיפא בין נכסי האב לנכסי האם: **אחד בן בין הבנים.** ולא אחר בין הבנים דאינו יכול לעשותו יורש דמתנה הוא על מה שכתוב בתורה ועד שיתן לו בלשון מתנה לא קני כדתנן בפירקין (דף קל.): **בת בין הבנות.** וכן אין לו: **אם אמר יירש כל נכסי דבריו קיימין.** הואיל וכבר ירושה הוא במקצת ונפקא לן [שם] מביום הנחילו את בניו [דברים כא] שמנחיל לבניו כל מה שירצה. והיינו דקתני אחד הבן ואחד הבת דינן שוה שיכול האב להנחיל כל הנכסים לאחד מן האחין או לאחת מן האחיות היכא דאין בן: ופרכינן **כמאן כרבי יוחנן כו' ועוד מאי אלא.** דאפי' אם תאמר שהרבה יש סתם ואח"כ מחלוקת בגמרא שבתחלה ראה את דברי התנא ההוא וסתמן ואח"כ חזר בו ופירשו ומשנה ראשונה לא זזה ממקומה מאי אלא: **אחד הבן ואחד הבת.** במקום שאין בן שוין בנכסי האם לירש חלק כחלק: **ובנכסי האב.** שאין חילוק בין נכסי האם לנכסי האב בין לענין ירושת הבנים בין לענין הבנות חוץ משני דברים שיש חילוקין בין נכסי האם לנכסי האב דהיינו בכורה ומזון כדמפרש ואזיל אלא שהבן הזכר נוטל פי שנים בנכסי האב ולא בנכסי האם אבל לענין ירושת הבן יש חילוק בין נכסי האם לנכסי האב אבל לענין ירושת הבת אין חילוק בין נכסי האב לנכסי האם דאין בת נוטלת בכורה כדדרשינן בסיפרי [תצא כא טו] וילדו לו בנים [דברים כא] הבנים בתורה הזאת ואין הבנות בתורה הזאת ועוד חילוק אחר שהבת ניזונת כו' ומיהו הבן שוה לענין מזונות בשניהן שהרי יורש הכל והיכא דאין לו מה לירש אפילו מזונות אין לו כגון בנכסים מועטין דאב: **פי שנים כאחד.** כנגד אחד מן האחין נוטל פי שנים שאם היו חמשה אחין חולקין הנכסים בששה חלקים ונוטל הבכור פי שנים (ב) מהן: **בכל הנכסים.** שנוטל פי שנים בכולן: **ודין הוא.** דפי שנים כאחד שחלקו יהא עם ה' אחין דומה כחלקו עם אחד כשאין שם אלא בכור ופשוט נוטל פי שנים (ג) בכל הנכסים ממה נפשך דפי שנים כאחד הוא וגם פי שנים בכל הנכסים:

והיה

סתם ואחר כך מחלוקת הוא ואין הלכה כסתם. תימה נהי נמי דלא חשיב סתם גמור מ"מ אהני הא (ד) דחשיב כרבים וחשיב רבי יוחנן כרבים לגבי רבים ויכול להיות הלכה כמותו דהא בריש מסכת ביצה (דף ג. ושם) אמרי' גבי שבת סתם לן תנא כר"ש דתנן מחתכין את הדלועין כו' אע"ג דסתם ואחר כך מחלוקת הוא דפליג עליה רבי יהודה דקתני רבי יהודה אומר אם לא היתה נבלה מערב שבת אסורה אלמא דלכל הפחות חשיב הוה (ה) כרבים לגבי יחיד ושמא גרע טפי כשאין מחלוקת בסמוך דאיכא למימר דהדר ביה רבי מן הסתם ממה שסתם(ו):

תיומה

עין משפט נר מצוה

מ א מיי' פי"ט מהל' אישות הל' י סמג עשין מח טוש"ע אה"ע סי' קיב סעיף א:

מא ב מיי' פ"ב מהל' נחלות הלכה ז סמג עשין צו טוש"ע ח"מ סי' רעו סעיף ג וסי' רעז סעיף טו:

מב ג מיי' שם הל' ח סמג עשין צו טוש"ע ח"מ סי' רעח סעיף א:

מג ד מיי' שם הלכה א סמג שם טוש"ע ח"מ סי' רעז סעיף א:

◆

רבינו גרשום

דומין לחרס. שהיו יבשין: ולבסוף. בזכותו דומין לחרס והיו משתמרים ואינם נרקבים: כאשר דבר משה. ולא דבר ממש אלא כמו שכתוב בספר משה ויעלו בנגב ויבוא עד חברון זה היה כלב שפירש מעצת מרגלים והיה הולך לחברון לקברי אבות להתפלל לשם: פרוורהא. הכפרים שסביב חברון נתן לו ולא חברון ממש לפי שהיא היתה עיר מקלט: **מתני'** אחד הבן ואחד הבת לנחלה. כדאמר בגמ': אלא שהבן נוטל פי שנים וכו' והבנות ניזונות מנכסי האב והבנים יחזרו על הפתחים. משום דהכי כתב לה בנן נוקבן דיהוון ליכי מינאי וכו': אילימא דירתו כהדדי. בשוה: והתנן בן קודם לבת. ועוד קושיא אחרת דאפי' כי הדדי ירתיהא דקתני מתני' אלא שהבן נוטל פי שנים היכי מיתוקם הא אמרת אחד הבן ואחד הבת לנחלה דכי הדדי נינהו וליכא לדאי טפי מהאי: אמר רב נחמן הכי מיתורצת מתני' אחד הבן ואחד הבת. במקום דליכא בן נוטלת בראוי לאביה כבמוחזק לאביה: הא נמי תנינא. במתני' בנות צלפחד נטלו ג' חלקים חלק אביהן שהיה מיוצאי מצרים (ואע"ג דאכתי חפר לא היה מוחזק בהני נכסי' ותרתי זמני למה לי. ועוד אפי' מצית למימר דאתא לאשמועי' דבת נוטלת בראוי כבמוחזק הא דקתני מתני' אלא שהבן נוטל פי שנים היכי מיתרץ והא בת במקום דלית בן נוטל פי שנים: אמר רב פפא הכי תריץ. אחד הבן של מת ואחד הבת של מת במקום שאין בן נוטלין בחלק בכורה תחת אביהן: והא נמי תנינא ושהיה בכור נוטל ב' חלקים. ובמקום דלא היה לצלפחד בן נוטלו' הבנות ועוד מאי האי דקתני מתני' אלא שהבן וכו' והא בת נמי אי לית בן נוטלת שני חלקים כבן: אמר רב אשי הכי קאמר מתני' אחד הבן בין הבנים. שאם היו לו י' בנים ואמר מאחד מהן איש פלוני בני יירש כל נכסי הכי נמי לבת בין הבנות אם אמר תירש פלונית כל נכסיי אע"פ שמונע בנות אחרות מירושתו דבריו קיימין הא היינו אחד הבן ואחד הבת שוין בהאי: כמאן. אמרת להא מילת': כר' יוחנן בן ברוקה. דאמר אם אמר על מי שראוי ליורשו פלוני יטול כל נכסי דבריו קיימין אבל אמר דנכרי יירש כל נכסי במקום בנים לא אמר כלום. והואיל דאמרה ר' יוחנן חדא זימנא למה לך לשנויי מילתא זימנא אחריתא. וכי תימא משום הכי אצטריך למימר דקא סתם לן תנא דמתני' אחד הבן ואחד הבת לנחלה א) וכן מוקים לה רב אשי לסתומי דהלכתא כר' יוחנן בן ברוקה והא סתם ואחר כך מחלוקת היא דרבנן פליגי עליה דר' יוחנן בן ברוקה וכל סתם ואחר כך מחלוקת אין הלכה כסתם. ועוד אפי' מצית למימר דסתם לן תנא הלכה כר' יוחנן בן ברוקה הא דקתני אלא שהבן נוטל היכי נפיל בהא מילתא: מר בר רב אשי אמר הכי קאמר מתני' אחד הבן ואחד הבת. במקום שאין בן שוין בנכסי האם כו' בדאמר לעיל בכל אשר ימצא לו ולא לה: לתת לו. לבכור: פי שנים כאחד שאם היו לו י' בנים וחלקו הנכסים בי"א חלקים נוטל הבכור ב' חלקים היינו פי שנים כאחד: אתה אומר פי שנים כאחד או אינו אלא פי שנים בכל הנכסים. דמצי למיטען הבכור פי שנים בכל הנכסים של אבא הבו לי בין בקרקע בין בשאר נכסים: ודין הוא. דלא יהבינן ליה אלא פי שנים כאחד

מסורת הש"ס

א) מכות י., ב) [בכורות נא:], ג) [לעיל קטו. כתובות נב.], ד) [לעיל קטז:], ה) [שם], ו) דף קל., ז) [דברים א], ח) [סוטה לד:], ט) [במדבר יג], י) [דברים כא], כ) [ביצה ד. תירצו כמ"ש רשב"ם כאן וע"ש תוס' יבמות מד. ד"ה ולמאן],

◆

תורה אור השלם

1 ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת חרס בהר אפרים מצפון להר געש: שופטים ב ט

2 ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה ויורש משם את שלשה בני הענק: שופטים א כ

3 ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב בן יפנה באחזתו: יהושע כא יב

4 כי את הבכר בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אנו לו משפט הבכרה: דברים כא יז

◆

הגהות הב"ח

(א) רשב"ם ד"ה כאשר דבר וכו' שלא יכשל עמהן כצ"ל ותיבת בהן נמחק: **(ב)** ד"ה פי שנים וכו' פי שנים כאחד מהן: **(ג)** ד"ה ודין הוא וכו' ופשוט נוטל פי שנים כאחד הס"ד ואח"כ מ"ה פי שנים בכל הנכסים: **(ד)** תוס' ד"ה סתם וכו' מ"מ אהני הא סתמא לחשיב: **(ה)** בא"ד דלכל הפחות חשיב הסתם סתמא כרבים:

◆

מוסף רש"י

פרוורהא. כפרים ומגרשים הסמוכות לה ונקראות על שמה נתנו לכלב (מכות י.). **ואינו נוטל פי שנים בנכסי האם.** נכסי מלוג (בכורות נא: ועי' רש"י שם). **בן קודם לבת.** ראובן קודם לדינה אחותו לירש את יעקב, וכן כל יוצאי ירכו של ראובן, אם מת ראובן קודמין לדינה אחותו לירש את יעקב, כגון מת ראובן מניח בנו קודם לדינה לירש נכסי יעקב, וכן של חנוך וכן בנו עד אלף דור כולן קודמין לדינה (לעיל קטו.). **בנות צלפחד נטלו שלשה חלקים.** ראה לעיל קטז ב. **ר' יוחנן בן ברוקא אומר.** ראה לקמן קל א. קכג א.

א) נראה דצ"ל ואחד הבת לנחלה לפי מה דמוקים רב אשי כו'. ב) הסר כאן וצ"ל ואינו נוטל פי שנים בנכסי האם. כדאמר לעיל וכו'.